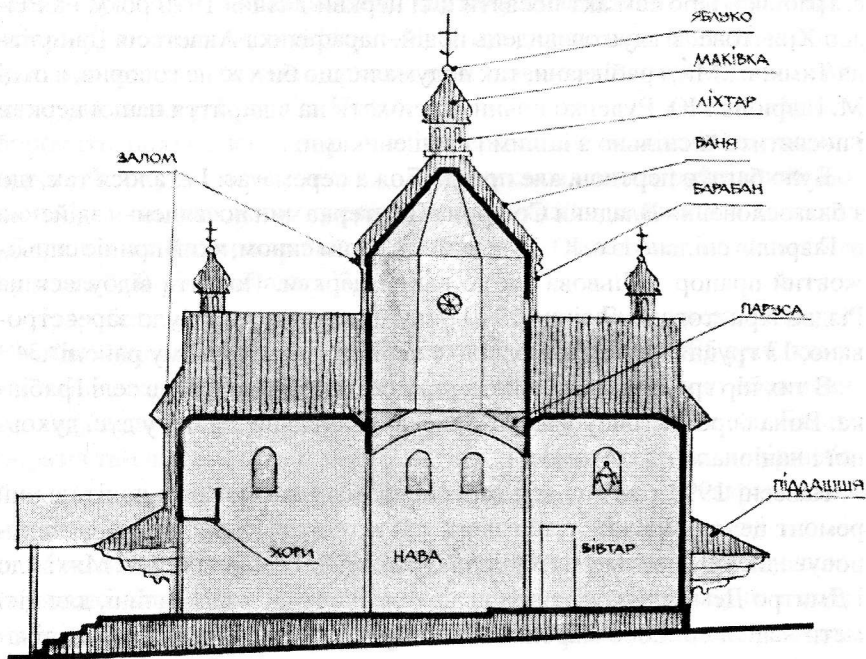

Професійну оцінку сучасному стану Грабівської церкви Різдва Христового, її архітектурі, інтер'єру, малярському розпису іконостасу подає уроженець с. Грабівки, спеціаліст із сакрального мистецтва Василь Хомин, аспірант художнього факультету Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника.

Архітектура і малярство парафіяльної церкви Різдва Христового в оцінці аспіранта, члена Спілки дизайнерів України Василя Хомина

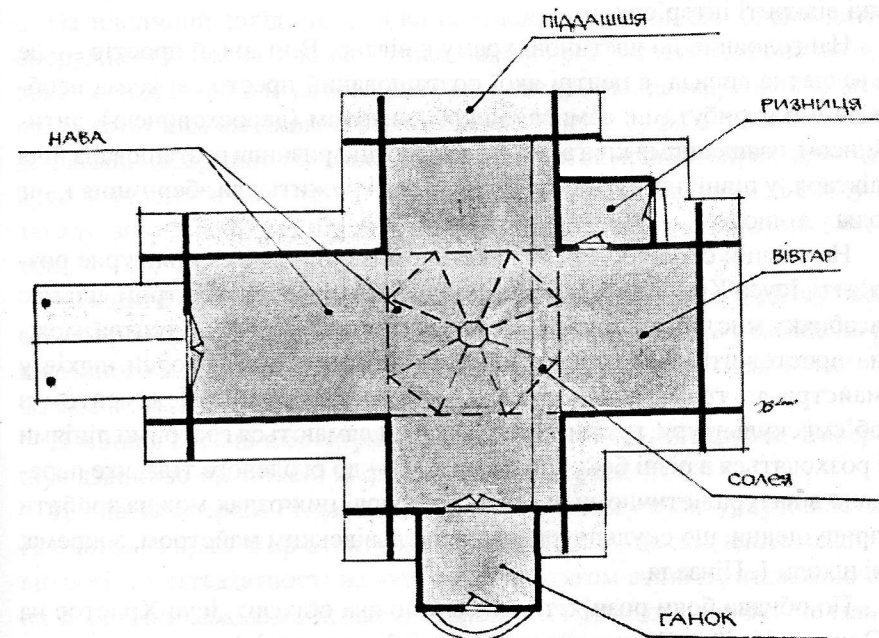
Вершиною архітектурної творчості нашого народу, без сумніву, є дерев'яні церкви, багато з яких збереглося донині. Однією з архітектурних пам'яток XIX століття є дерев'яна церква Різдва Христового в селі Грабівка Калуського району, збудована в 1885 році невідомими майстрами. Вознесена на вершину пагорба, церква ніби освячує своєю

Грабівська церква Різдва Христового.

присутністю великі простори села. Будівля церкви виконана в гуцульському стилі, хрещата в плані, одноверхня, з двосхилим дахом з невеликою ризницею, ганком і піддашшям. Піддашшя оперезує всі об'єми церкви, крім ризниці, опирається на фігурно обрізані виступи вінців зрубів. Церква має три входи; головний — із заходу, другий — з півдня через ганок, третій — зі сходу через ризницю. До головного входу ведуть дерев'яні сходи. Двері дубові, щитові, на шпугах, з кованими завісами. Над середнім зрубом розміщений восьмигранний барабан, який завершується маківкою, на якій гордовито височіє хрест над зображенням мусульманського півмісяця — символ перемоги християнської віри над ісламом. Всі чотири рамена даху також завершують маківки з хрестами.

Основним конструктивним прийомом при будівництві церкви є зруб. Зрубові замки дуже різноманітні й оригінальні, завдяки чому споруда спроможна протистояти різним несприятливим впливам без будь-якого відчутного пошкодження.

План церкви Різдва Христового.

Зруб церкви ззовні, до піддашся, відкритий, а вище — ошальований вертикально дошками на всю висоту. У даній будівлі можна зауважити наявність ознак східного типу церков, відомих на Україні, але з певними впливами західної архітектури (купол, маківка). Горизонтальна проекція церкви нагадує форму грецького хреста. Будова виходить боковим фасадом до основної вулиці. Щоб не змінювати орієнтацію захід-схід церкви, майстри передбачили боковий вхід, який вирішується рівноцінно з головним.

Інтер'єр храму відзначається затишністю й урочистістю. Напівциркулярні арки — вирізи відкривають простори бічних приміщень на всю ширину, утворюючи єдиний простір. Середня частина „нава“ веде від головного входу до іконостаса. Посередині нави стоїть стіл-тетрапод на якому розміщена храмова ікона „Різдва Христового“. Невелике підвищення перед іконостасом називається солея. Середня частина солей — амвон. На цьому місці священник править частину Богослужіння.

Над входом, із західної сторони до середини церкви, влаштовані хори, які відкриті інтер'єру.

Найголовнішою частиною храму є вівтар. Вівтарний простір — це квадратна апсида, в центрі якої розташований престол зі всіма необхідними атрибутами: семисвічником, кивотом (даросховицею), антимінсом, священними книгами. Зазначимо, що ризниця розташована біля вівтаря, у північно-східному кутку. Вона служить для зберігання книг одягу тощо.

На східній стіні абсиди, за престолом, ми бачимо скульптурне розп'яття Ісуса Христа, майстерно виконане невідомим майстром, що має неабияку мистецьку цінність. Аналізуючи цей витвір мистецтва, можна простежити двомовність зображувальних форм — один підхід у майстра до трактування драперій, яка є самостійним елементом в об'ємі скульптури, грубі глибокі складки ламаються гострими лініями і розходяться в різні боки. Інший підхід — до оголеного тіла, яке передано в натуралістичному вигляді. На основі цих ознак можна зробити припущення, що скульптура виконана львівським майстром, зокрема, зі школи І. Пінзеля.

По обидва боки розп'яття ми бачимо два образи: „Ісус Христос на Оливній горі“ і „Благовіщення“ (дар Р. Безрукого).

В центральному приміщенні (нава) розташовані образи „Різдво Христове“, „Звільнення апостола Петра з в'язниці“, „Ісус Христос — добрий пастир“ (дар В.Х.)

При реконструкції церкви в 90-х роках ХХ століття було проведено ряд робіт. На кошти громади села у 1993 році було перекрито церкву бляхою, ошальовано дошками зовнішні стіни. Було встановлено нові вікна і вітражі із зображенням геометричної орнаментики в центральній частині (нави), у вівтарній частині — із зображенням Ісуса Христа на південній стіні та Покрови Божої Матері на північній стіні, виконаних івано-франківським майстром вітражу О. Пасірським в 1997 р. В парусах на стінах і склепінні купола були проведені малярні роботи, зокрема шліфування, тонування та лакування стін, встановлено образи на євангельські теми (бригада майстрів, кер. В. Арсенич).

Через деякий час продовжили роботу над реконструкцією стін та стелі в центральній і вівтарній частині церкви місцеві майстри В. Дем'янів, Р. Шкутяк.

На північний захід від церкви розташована дзвіниця. Точної дати спорудження дзвіниці немає, однак можна припустити, що вона побудована одночасно з церквою. Дзвіниця квадратна, двоярусна, каркасна, з невисоким наметовим верхом. Нижній ярус будівлі ошальований дошками, посередині його висоти є піддашся на кронштейнах. Другий ярус значно нижчий і трохи менший в плані. Між балками зі сходу і заходу зарубано балку під дзвони. Дзвіниця перекрита цинковою бляхою.

На кошти громади села та з ініціативи старшого брата М. Шкутяка в 1999 році розпочалося будівництво нової дзвіниці, яка розміщена з південного сходу від церкви. Розпочали будівництво місцеві майстри В. Сосяк, В. Білоус.

Дзвіниця в плані шестигранна, покладена в зруб, двоярусна. Вивершувє дзвіницю баня такої ж форми, як і на церкві.

Грабівська церква Різдва Христового має велику культурну цінність. Неповторна краса її архітектурного ансамблю — це свідчення талановитості і життєздатності народу, який протягом століть, незважаючи на жорстокий соціальний, національний гніт і поневолення, зміг не тільки створити, але й зберегти до нашого часу своє неперевершене і невмируще мистецтво.

Іконостас

Українські іконостаси — своєрідне та яскраве явище світової мистецької культури. Сформувавшись на основі властивої для храмів східно-християнського ареалу передвітарної перегородки, український іконостас у класичний період своєї еволюції набував довершених форм.

Цілісні українські іконостаси відомі нам лише від початку XVII століття і починають відтоді й продовж більш як півтора століття років набувати найвитонченіших форм.

Свідченням цього є іконостаси церкви Різдва Христового в селі Грабівка кінця XIX ст. Можна з певністю відмітити, що такої стильової,

солідної, з великим мистецьким смаком викінченої різьби не має жоден з наших нових іконостасів, хоч їх останнім часом було немало збудовано на території Західної України.

Іконостас складається з чотирьох горизонтальних ярусів: намісного, святкового, апостольського та пророчого. Непропорційно велике, порівняно з іконостасом, „Розп'яття“ вміщено вгорі — пізнього походження.

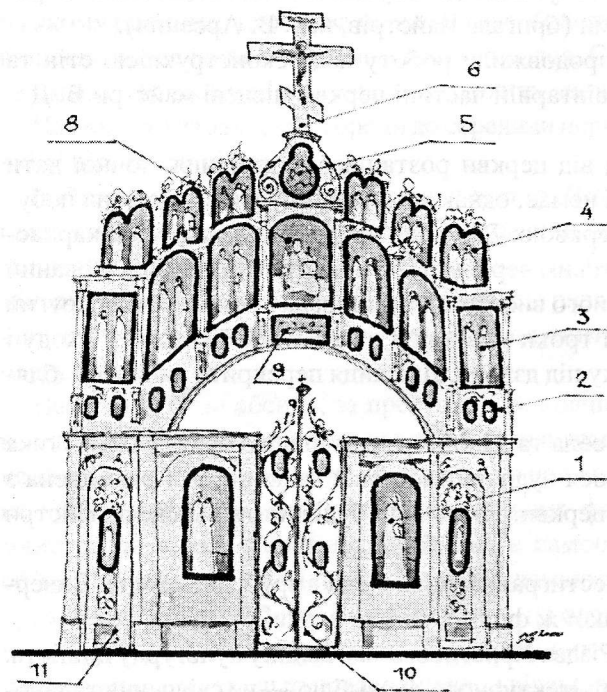
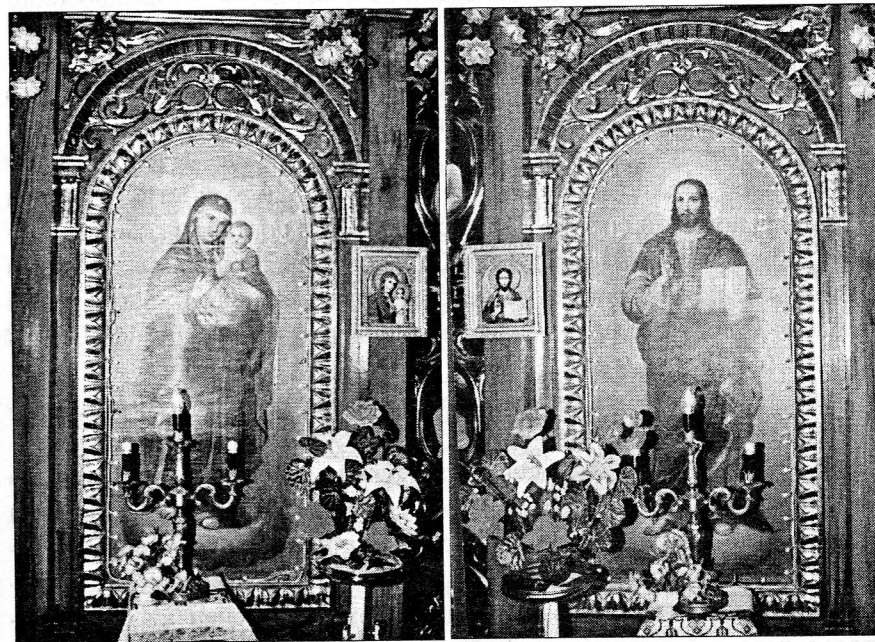

Схема іконостасу:

- 1 — намісний ряд, 2 — святковий ряд, 3 — апостольський ряд, 4 — пророчий ряд, 5 — Отець Небесний, 6 — Розп'яття, 8 — Пантократор, 9 — Тайна вечеря, 10 — Райські Ворота, 11 — дияконські ворота.

Площини іконостаса розчленовані нішами з арочним завершенням, призначеним для ікон. Врівноважена архітектонічна будова іконостаса є наслідком узгодженості його вертикальних і горизонтальних поділів, які оздоблені рельєфним різьбленням.

На перший план виступають намісні образи Спасителя, Богородиці Одигітрії, які є високомистецьким зразком іконописної техніки. Вище намісного розташований ярус дванадцяти святкових ікон: шість — про Господа Ісуса Христа і шість — про Богородицю. До цього ряду входить: „Тайна вечеря“, виконана під час реставрації іконостаса в 90-х рр. XX ст. До дванадцяти невеликих сюжетних композицій із зображенням сцен земного життя Христа і Богородиці входять: „Народження Богоматері“, „Введення Богоматері до храму“, „Різдво Христове“, „Хрещення в Йордані“, „Стрітеня“, „Благовіщення“, „В'їзд до Єрусалиму“, „Воскресіння“, „Вознесення Христове“, „Зішествіє Святого Духа“, „Преображення“, „Успіння Богоматері“. Однаковий художній рівень та манера виконання вказують на те, що святковий ярус, за винятком „Тайної вечері“, створений одним і тим же майстром.

Намісні образи Богородиці (Одигітрії) та Ісуса Христа.

Наступний ярус іконостаса — „деісіс“ (моління), перекликається з намісним репрезентативністю декоративного оздоблення. Урочистості надають обрамлення ікон у вигляді аркади. Центральна ікона із зображенням Христа Вседержителя, виділена монументальним порталом, є символом та композиційним центром ярусу. В образі Христа-Судді в українському іконостасі поєднувались твердість духу з ідеєю справедливого суду. До цього ряду відносяться зображення апостолів: Фоми, Варфоломія, Андрія, Матвія, Марка, Петра, Павла, Луки, Івана, Іакова, Симона та Филипа. Їхні постаті, в основному, звернені в бік Христа. Сивобородий Петро, крім книг та сувою, тримає символічні ключі від Раю, а Павло опирається на меч — ознаку його мученицької смерті.

Загальний вигляд ярусу посилений з гармонійним звучанням теплих та холодних кольорів. Одяг апостолів виписаний широкими вільними мазками, лики відзначаються об'ємним світлотіньовим моделюванням. Оригінально вирішено тло ікон. Велику частину площини вкриває дрібна орнаментика, золочене тло, а нижня частина — це так звані поземи, що відтворюють земну твердь, вкриту яскравими весняними квітами і камінчиками.

Останній і найвищий ярус — пророчий. Шість різьблених картушів вибагливої форми вміщують по дві півпостаті: Михея, Захарія, Гедона, Ісаю, Данила, Давида, Мойсея, Соломона, Іакова, Іезекіїля, Іеремію, Арона. Їх зміст стосується пророкувань про майбутнє, втілення Христа в людській подобі. У центрі ярусу, над порталом „деісіс“, вміщено образ Творця Всесвіту Бога Отця як старця із сивим волоссям, з довгою сивою бородою, зі скіпетром (знак найвищої влади) в руці і землею. Голову підтримує рівнораменний трикутник (символ Святої Трійці).

Слід наголосити на ансамблевості іконостаса, неодмінними компонентами якого є малярство (ікони) та архітектонічна конструкція (каркас). Криволінійне розміщення ікон логічно вмотивовується тим, що фриз, який проходить над намісним рядом, над Царськими Вратами утворює арку таким чином, що Врата опиняються в подвійному порталі (прийом широко вживаний в архітектурі епохи бароко). Характерно і те, що арка над Вратами і друга арка, утворена образами апостольського ряду, трилапастові форми, яка з'являється в українських

іконостасах приблизно у кінці XVII ст. Іконостас не перевантажений різьбою, він зберігає переважну частину площини гладкою, що має перехідний характер, поєднуючи традиції бароко з рисами класицизму, це було характерним для іконостасів кінця XIX ст.

Іконостас в селі Грабівка — не тільки визначне явище українського мистецтва, а й пам'ятка, що має загальнолюдське значення. Тому особливо актуальним є його подальше вивчення в контексті розвитку європейського мистецтва та західноукраїнської культури XIX ст. Це шедевр сакрального мистецтва всенаціонального значення.

Святий Миколай

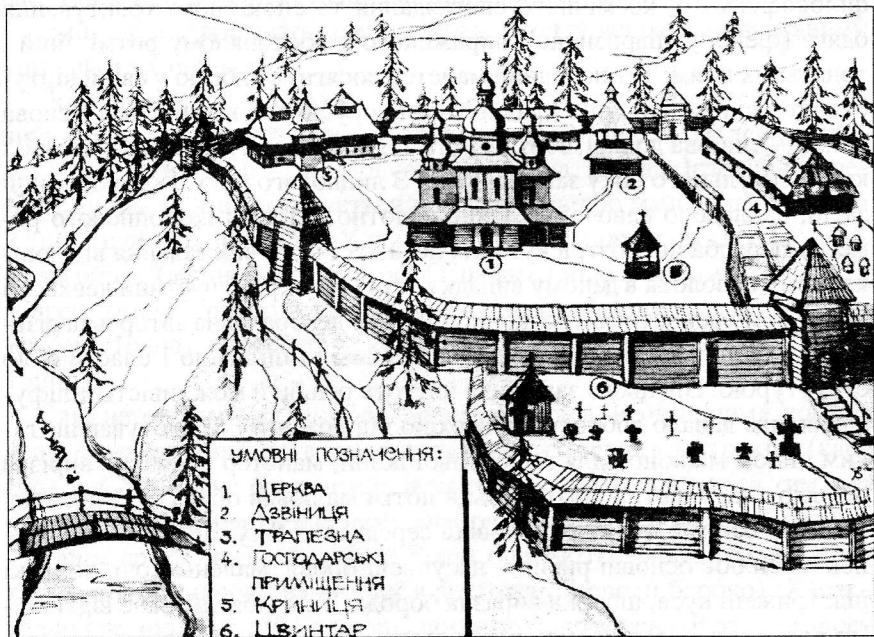
Ікона святого Миколая виконана народним майстром. На ній майже покоління зображення з благословенним жестом та Євангелієм, яке Миколай підтримує лівою рукою.

На іконі духовний стан виникає на контрасті внутрішнього спокою, філософського, космічного споглядання та спокійного трактування одягу (фелону, підризника), вираженого у досконалому ритмі ліній і тональних плям. Тут народний майстер досягнув апогею у своїй віртуозності, спираючись на традиції давньоруського мистецтва. Основа ікони — липова дошка, збита в щит. На торцях щит рівно обрізаний, і краї з титульного боку зашліфовані. З лицьового боку, як запобіжний засіб, накладено паволоку (ляне полотно). Досвід іконописного ремесла передбачив розтріскування левкаса і його відставання від дошки, тому паволока в даному випадку утримує окремі частини левкасу і не дає йому осипатися. Тло ікони заповнює декоративна авторська різьба, яка найкраще виконувалась на левкасі із щільною і еластичною структурою. Від цього залежала чистота різьби й можливість шліфування, яке давало добротну поверхню під позолоту. Підготувавши таким чином малюнок для майбутньої ікони, майстер спочатку вирізав рельєф тла, золотив його і тільки потім малював образ св. Миколая. На іконі бачимо обличчя чоловіка середнього віку. Делікатний рисунок охоплює основні риси — насуплені брови, маленькі очі, короткі підстрижені вуса, широка виразна борода. Тіло модельоване відтінками рожевого кольору, місцями густого. На тлі та драпуванні перева-

жає темно-синій, червоний і, місцями, золотий кольори. Голову св. Миколая увінчує червона мітра, оздоблена коштовним камінням.

Таємниці Лукванського монастиря

Забудови відходять у небуття. Та священні місця з плином часу не зникають, разом зі спогадами старожилів зберігаються в пам'яті і передаються з покоління в покоління. Це можна спостерігати на прикладі давніх українських монастирів, які з княжого періоду існували в багатьох місцях Прикарпаття. У деяких місцях, зокрема біля найстаріших населених пунктів нашого краю, знаходимо історичні згадки про наявність таких монастирів у XIII-XVIII ст., тобто в період Галицько-Волинського князівства. Так, історичні згадки про давні монастирі на Прикарпатті зустрічаємо в письмових джерелах біля Косова, Тюдова, Нижнього Березова, Коломиї, Печеніжина, Товмачика, Раківчика та в інших місцевостях.

Лукванський монастир. За описом джерел В. Грабовецького. Худ. В. Хомин.

Коли ці українські монастирі виникли і за яких обставин — ніяких документальних відомостей не знаходимо.³⁵

Ще нерозгаданою таємницею є і український монастир, який існував біля села Грабівка на Калущині. Нам вдалося на основі церковних візитацій, насамперед описів церков у Галичині в середині XVIII ст., які здійснювали візитатори із Митрополичної Львівської Консисторії св. Юра, встановити, що такий монастир справді існував біля села Грабівка.³⁶ Сьогодні тільки рештки слідів монастирських будов простежуються у горішній частині села Грабівка, приблизно на віддалі трьох кілометрів від останньої сільської хати.

За переказами, які побутують серед грабівських старожилів, здавна цей монастир складався із житлових приміщень, келій, трапезної і монастирської церкви, дзвіниці та цвинтаря. Старі жителі переказують, що на території монастиря знаходилася криниця із цілющою водою. Існує думка, що тут, у криниці, після одного із нападів татар були заховані церковні дзвони і кожного Великодня чути їх гук. Вся територія монастиря була обгороджена дерев'яним парканом. Монахи мали свої поля, сіножаті, пасовища і сади, в яких вирощували різні фрукти.

Правдоподібно, Лукванський монастир виник ще тоді, коли існували такі монастирі, як Петричівський, Угорницький, Крилоський, Скит Манявський на Прикарпатті та Лаврівський, Крехівський, Унівський на Львівщині.³⁷

Як жили ченці в Лукванському монастирі в XVII-XVIII ст., якого статусу вони дотримувалися? Напевно, вони вели своє чернече життя за статусом Скиту Манявського, який уложив ігумен Теодозій. Він називався „Устав“, або „Завіт духовний“.

Відомо, що у 1620 р. Скит Манявський виборов право ставропігії (автономії). Відтоді, як пише краєзнавець Іван Скрипник, в духовній юрисдикції він не підпорядковувався ні Львову, ні Києву, а був незалежним і обростав монастирями-філіалами.³⁸

У 1628 році, як свідчить напис на надмогильній плиті, Скит Манявський став протом (головою) монастирів воеводств Руського, Белзького і Подольського, тобто всієї Галичини і Поділля. Ю. Целевич стверджує, що у його віданні знаходилось 556 монастирів. А що це відповідало історичній правді, видно з того, що на грамоті Київського Собору, який відбувався в серпні 1648 року під керівництвом Київського